

Přilohy

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ⁹¹

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Είμαστε άνθρωποι τῶν ἄκρων. Ὁ μέσος ὅρος δέν ὑπάρχει στήν Ἑλλάδα: ἢ εἶσαι μέγας ἢ εἶσαι ἕνα μηδενικό. Ἀνάμεσα σ' αὐτά τά δύο δέ μεσολαβεῖ τίποτε. Πρὶν ἀπό λίγα χρόνια χαλοῦσε ὁ κόσμος μέ τόν Καρυωτάκη. Ἦταν ὁ ποιητής, ὁ μέγας, ὁ μοναδικός, ὁ ἀναμενόμενος, ὁ τρίτος σταθμός στή νεοελληνική ποίηση μετά τό Σολωμό καί τόν Καβάφη, ὁ ποιητής πού ἔπαιρνε εὐρωπαϊκή πιά σημασία. Ἐπειτα ἦρθε μιὰ περίοδος πού οἱ φωνές χαμήλωσαν τόν τόνο τους καί πού τό ζήτημα φάνηκε νά παίρνει τό φυσικό του δρόμο, πού ἦταν κι ὁ καλύτερος. Ἐτσι θά μπορούσε νά ἐλπίζει κανεῖς ὅτι τώρα, δέκα χρόνια μετά τό θάνατο τοῦ Καρυωτάκη, μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἔκδοσης τῶν «Ἀπάντων» του, ἡ σύγχρονη κριτική, πού τήν παραδέχομαι πολύ πιό ἐξελιγμένη ἀπό τήν κριτική τοῦ 1930, θά τοποθετοῦσε τόν τραγικό αὐτό νέο στή θέση πού τοῦ πρέπει. Εἶμαστε ὅμως οἱ ἄνθρωποι τῶν ἄκρων καί γι' αὐτό ἔπρεπε νά γκρεμίσουμε τόν Καρυωτάκη ἀπό κεῖ πού τόν ἀνεβάσαμε καί νά τόν ρίξουμε ὅσο τό δυνατόν πιό κάτω.

Μά, ἐνώ στήν ἀρχή, τότε δηλαδή πού δέν ἔβγαине περιοδικό χωρίς νά δημιουργήσει γι' αὐτόν ἕνα διθύραμβο, μιλοῦσαν ἄνθρωποι μάλλον ἀνεύθυνοι — ποιητικοί νεοσοῖ τῶν καφενεῖων χωρίς καμιά κατάρτιση καί γνώση, παιδιά πού πρωτογνώριζαν τήν ποίηση καί τά συνάρπαζε τό παράδοξο καί τό καινούργιο πού συναντοῦσαν στά «Ἐλεγεία καί Σάτιρες», γιατί δέν ἤξεραν τίποτε ἄλλο πιό πέρα ἀπ' αὐτά — σήμερα ἄρχισαν τήν ἐπίθεση δύο πραγματικοί διανοούμενοι, δύο ἄνθρωποι πού ξέρουν νά σκέφτονται καί νά διατυπώνουν τή σκέψη τους, δύο λογοτέχναι μέ τέλεια κατάρτιση κι εὐρύτατη γνώση, οἱ κ.κ. Κ. Θ. Δημαρᾶς καί Γιώργος Θεοδοκάς. Θά συνεχίσουν ἴσως κι ἄλλοι, ἀλλά φαντάζομαι ὅτι αὐτοί δέν θά ἔχουν τό ἴδιο κύρος μέ τούς παραπάνω.

Τήν ἀρχή τήν ἔκανε ὁ κ. Δημαρᾶς μ' ἕνα σημείωμα στό «Ἐλεύθερο Βῆμα» τῆς 21.2.38. Ὅταν διαβάσει κανεῖς τό σημείωμα αὐτό, καταλαβαίνει πώς ὅσα γράφει ὁ κ. Δημαρᾶς ἤθελε νά τά πεί πρὶν ἀπό καιρό, μά δέ τά ἔλεγε, ὄχι γιατί θ' ἀποτελοῦσε παραφωνία μέσα στους διθύραμβους ἀλλά γιατί θά τόν ἐμπόδιζαν ν' ἀκουστεῖ μέ τήν προσοχή πού ἔπρεπε. Περιμένε νά ἐξαντληθοῦν οἱ ὑμνητές γιά νά μιλήσει κι αὐτός.

91 Papanikolaou, M.: *Κριτικά*. Athina: Prosperos, 1980, s. 61–66.

Ὁ κ. Δημαρᾶς, πού πάντα διακρίνεται γιά τό μέτρο του καί τό συγκράτημά του, αὐτή τή φορά μιλάει ἀνεπιφύλακτα: «Εγώ πιστεύω πώς δέν ἦταν κἀν ποιητής», «Δέν εὐρήκα οὔτε ἓνα στίχο του ποτισμένο μέ τή θεία ἐκείνη οὐσία πού ἐξαυλώνει τό λόγο γιά νά τόν κάνει ποίηση». Καί πιά κάτω: «Μᾶς συγκινεῖ ὁ Καρυωτάκης, ἀλλά ὄχι αἰσθητικά». «Ματαιῶς θά προσπαθῆσει κανεῖς νά ἀνιχνεύσει ποίηση μέσα στους στίχους αὐτούς», «Τό διάβασμα τῶν στίχων του δέν μᾶς δίνει καμιᾶ μέθη ποιητική», κλπ.

Καί, παίρνοντας ἓναν ἀρνητικό, καθώς λέει, τρόπο, γιά ν' ἀποδείξει τήν ἄποψή του — τή στάση τῶν κριτικῶν τοῦ Καρυωτάκη, πού μιλοῦν ἄλλος γιά τήν ἀπαισιοδοξία του, ἄλλος γιά τή φιλοσοφία του καί ἄλλος γιά τό στίχο του, χωρίς, ὅμως, κανέναν νά μιλάει γιά τήν ἴδια τήν ποίησή του — καταλήγει στό συμπέρασμα πώς ἀπό τόν Καρυωτάκη ἔλειπε «τό πνεῦμα τῆς ποιήσεως» πού εἶναι ἀποτέλεσμα θέλησης τοῦ ποιητοῦ ἢ δωρεᾶς τῆς χάριτος — πράγμα πού, κατά τή γνώμη μου, εἶναι σχεδόν το ἴδιο.

Μά, παραδόξως ἔπειτα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀμέσως πιά κάτω ὁ κ. Δημαρᾶς προσθέτει:

Ὁ Καρυωτάκης ἀντιπροσωπεύει μέσα στή φιλολογία μας τή γενιά του ὀλόκληρη: τίτλος μέγας πού τοῦ ἐξασφαλίζει τήν ἀθανασία· ἄς μή προσπαθοῦμε λοιπόν νά στολίσουμε τή δόξα του μέ ποιητικές δάφνες πού δέν τοῦ ἀνήκουν.

Ὅλ' αὐτά τά ἐγκρίνει καί τά ἐπιδοκιμάζει κι ὁ κ. Θεοτοκάς στό ἄρθρο του πού δημοσιεύτηκε στό περασμένο φύλλο τῶν «Νεοελληνικῶν Γραμμάτων». Παραλείπω μάλιστα νά δώσω περίληψή του γιατί οἱ ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ τό ἔχουν πρόχειρο. Τά ξεχωριστά σημεῖα τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Θεοτοκά εἶν' ἐκεῖ ὅπου χαρακτηρίζει τόν Καρυωτάκη ὡς καλλιτέχνη μέ λιγοστή καλλιέργεια καθώς ἐπίσης κι ἐκεῖ πού γράφει ὅτι, ἂν ψάξουμε στή γενεά τοῦ Καρυωτάκη, θά βροῦμε τρεῖς-τέσσερις, ἴσως καί περισσότερους ποιητές πού εἶναι ἀσφαλῶς καλύτεροι καλλιτέχνες ἀπ' αὐτόν. Κατά τά ἄλλα συμφωνεῖ μέ τόν κ. Δημαρᾶ, κι ἴσως τόν ξεπερνᾶει.

Πρὶν ἀπαντήσω, θά προσπαθῆσω νά τοποθετήσω τόν ἑαυτό μου ἀέναντι στόν Καρυωτάκη. Ὅμολογῶ ὅτι οἱ ἑξαλλοί ἐνθουσιασμοί γιά τά ποιήματά του δέν μ' εἶχαν παρασύρει ποτέ. Τά ἀγαποῦσα καί τά θεωροῦσα ὡς τά καλύτερα καί τά πιά ἀντιπροσωπευτικά τῆς περιόδου 1910–1930. Πρὶν ἀπό λίγους μῆνες μάλιστα σ' ἓνα ἄρθρο μου γιά τό Λαφόργκ πού δημοσιεύτηκε στά «Νεοελληνικά Γράμματα», τονίζοντας τήν ἐπίδραση πού εἶχε ὁ Γάλλος αὐτός ποιητής στή νεοελληνική ποίηση, ἔγραφα:

Μά πιά ζωηρή, πιά βαθειά, εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ Καρυωτάκη, πού τήν ἀνακάτεψε μέ τήν ἐπίδραση ὄλων τῶν Γάλλων ποιητῶν τοῦ τέλους τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀπό τόν Μπωντλαίρ ὡς τόν Τουλέ, γιά νά μᾶς δώσει ἕνα ἔργο πού, παρ' ὄλη τή γοητεία του, μπορεῖ νά τοῦ ἀμφισβητήσῃ κανεῖς τήν προσωπικότητα. Ὁ Καρυωτάκης, ποιητής μέ σπουδαῖα χαρίσματα βρισκόταν, ὅταν πέθανε τόσο νέος, στήν περίοδο τοῦ σχηματισμοῦ πού περνάει κάθε ποιητής. Δέν εἶχε κατορθώσει ἀκόμα νά βρεῖ τόν ἑαυτό του καί πάλευε μ' ἀγωνία νά τόν ἀνακαλύψῃ μέσ' ἀπό τούς ξένους ποιητές πού νόμιζε πῶς τοῦ συγγένευαν. Ἐτσι τό ἔργο του δεχόταν τή ἐπίδρασή τους τόσο ἔντονη καί κυριαρχική, ὥστε νά σκεπάζῃ τήν ἴδια του τή φωνή. Ἡ ἀφομοίωση γινόταν βέβαια ἀριστοτεχνικά, μά αὐτό δέν ἐμποδίζει ὅταν διαβάζουμε τά «Νηπενθή» ἢ τά «Ελεγεία καί Σάτιρες», νά νομίζουμε πῶς ἀκοῦμε φωνές ἀκουσμένες κιόλας ἀπό τόν Μπωντλαίρ ἢ τόν Λαφόργκ. Αὐτό πού σώζει τόν Καρυωτάκη καί τό ἔργο του εἶναι ἡ τεχνική του, ἀπόλυτα προσωπική αὐτή, πρωτότυπη κι ἰδιόρρυθμη, κι ἀκόμα ἡ ἰδιοσυγκρασία του, συγγενική μέ τούς ποιητές πού τόν ἐπηρέασαν καί πού τόν ἔκανε ν' ἀφομοιώσῃ τήν ἐπίδραση, ν' ἀποφύγῃ τή μίμηση καί νά μᾶς συγκινήσῃ.

Αὐτή ἦταν ἡ γνώμη μου γιά τόν Καρυωτάκη καί φυσικά, δέν ἔχει ἀλλάξει μέσα σέ λίγους μῆνες. Δέ διαφέρει κατά ἕνα μέρος σχεδόν καθόλου ἀπ' αὐτό πού λέει κι ὁ κ. Δημαρᾶς:

Σέ κάθε του ποίημα μποροῦμε χωρίς σοφία κι ἔρευνα μεγάλες νά σημειώνουμε τό ὄνομα τοῦ δικοῦ μας (:) ἢ τοῦ ξένου ποιητοῦ ἀπό τόν ὁποῖον ἐκάστοτε ἐπηρεάζεται. Ἀλλά ἦταν δέκτης εὐαίσθησίας καταπληκτικῆς πού συγκέντρωνε μέσα του ὄλες τίς διάχυτες τάσεις καί ροπές τῆς γενεᾶς του, τίς ἀποκρυστάλλωσε καί τούς ἔδωσε τελειωτική μορφή.

Μά ἡ ταυτότητα στίς ἀπόψεις μου περιορίζεται μόνο ἐκεῖ. Γιατί ὁ κ. Δημαρᾶς ἀρνιέται κάθε ποιητική ἀξία στόν Καρυωτάκη, πράγμα πού δέ μπορῶ νά τό παραδεχθῶ. Καί γιά νά δικαιολογήσω τή γνώμη μου θά μεταχειρισθῶ τόν ἴδιο ἀρνητικό τρόπο πού χρησιμοποιεῖ κι ἐκεῖνος.

Ὁ Καρυωτάκης δέν εἶναι κάν ποιητής καί ὅμως ἀντιπροσωπεύει στή φιλολογία μας τή γενεά του ὀλόκληρη καί γι' αὐτό θά μείνῃ ἀθάνατος — ἔτσι λέει ὁ κ. Δημαρᾶς. Μά δέν λέει καθόλου πῶς συμβιβάζεται αὐτό. Μέ ποιούς τίτλους θά ἐξασφαλίσει ὁ Καρυωτάκης τήν ἀθανασία; Τί ἦταν ἀφοῦ δέν ἦταν ποιητής; Καί μέ ποιά δικαίωμα μπορεῖ ν' ἀντιπροσωπεύῃ μιᾶ ἐποχή ἕνα ἀνθρώπος πού ἔγραψε στίχους χωρίς ποίηση, ἕνας ἐπιδέξιος θεματογράφος στιχουργός, γιά νά πῶ αὐτό πού δέν λέει οὔτε ὁ κ. Δημαρᾶς;

Ὁ κ. Δημαρᾶς σέ πολλά σημεῖα τοῦ ἄρθρου του ἔρχεται σ' ἀντίθεση μέ τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του, μέ ὅσα δηλαδή γράφει πιο πάνω ἢ πιο κάτω, γιατί δέν μπορῶ νά καταλάβω πῶς μπορεῖ ἕνας ποιητής χωρίς ποίηση (ἂν μπορεῖ νά γίνει αὐτό) νά καταλάβει θέση τόσο σημαντική σέ μιά λογοτεχνία ὅπως αὐτή πού θά πάρει ὁ Καρυωτάκης σύμφωνα μέ τό τέλος τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Δημαρᾶ. Ἐγώ τουλάχιστον δέν ξέρω κανέναν ποιητή χωρίς ποίηση, πού νά κέρδισε τήν ἀθανασία. Ἄν ξέρεи κανένας ἄλλος, θά μ' ὑποχρέωνε νά μοῦ τόν ἀναφέρει. Ἄν δέν ὑπάρχει ποίηση στό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη, τότε ποιὰ εἶναι ἡ ἀξία του; Ποῦ βρίσκεται; Φιλοσοφία, σαρκασμός, ἀνθρώπινος πόνος κλπ. μέσα σ' ἕνα ποίημα χωρίς ποίηση δέ μποροῦν νά ὑπάρχουν ἢ, καλύτερα, δέ μποροῦν, κι ἂν ὑπάρχουν, νά πάρουν τή σημασία πού θά τοῦς δώσει τό δικαίωμα ν' αντιπροσωπεύουν μιά ἐποχή. Τί θά ἦταν τό ἔργο τοῦ Σολωμοῦ χωρίς τήν ποίηση; Στίχοι πατριωτικοί, στίχοι πού δέν θά ἔδιναν κανένα ρίγος ἀπό τό Εἰκοσιένα, πού θά τό ὑποβιβάζανε ἴσως καί δέ θά μᾶς συγκινοῦσαν ποτέ μέ λυρική ἐντύπωση, μέ τήν ὑψηλότερη δηλαδή μαρτυρία μᾶς ἐποχῆς.

Ἡ ποίηση τοῦ Καρυωτάκη δέν ἦταν ἀγνή, λέει ὁ κ. Δημαρᾶς. Μά ποιὰ εἶναι ἡ ἀγνή ποίηση, πού ἀρχίζει καί πού τελειώνει; Ἀρχίζει ἀπό τό Βαλερύ ἢ ἀπό τόν πρῶτο ποιητή τοῦ κόσμου; Ἄς μή παρασυρόμαστε ἀπό θεωρίες, ὠραίες καί σωστές γιά λίγα χρόνια, πού γκρεμίζονται γρήγορα ἀπό τίς ἀντίθετες θεωρίες, ὠραίες καί σωστές κι αὐτές. Διάβασα αὐτές τίς μέρες ἕνα τελευταῖο βιβλίο τῶν ἀρχηγῶν τοῦ συρρεαλισμοῦ Μπρετόν καί Ἐλυάρ «Σκέψεις ἀπάνω στήν ποίηση», ὅπου, παίρνοντας ἕνα πρὸς ἕνα, ὅλους τοῦς ἀφορισμούς τοῦ Βαλερύ γιά τήν ποίηση, τοῦς κάνουν νά λένε, ἀλλάζοντας μιά δύο λέξεις στό κείμενό τους, τά ἐντελῶς ἀντίθετα πράγματα. Τόσο, ὅμως, ὁ Βαλερύ ὅσο κι οἱ δύο συρρεαλιστές λένε ὠραιότατα καί μοναδικά πράγματα πού γοητεύουν.

Ἡ ποίηση εἶναι πάντα ἀγνή, ὅπου ὑπάρχει ποίηση. Ἴσως στόν Καρυωτάκη νά μήν ὑπάρχει ὁ πυκνός καί συνεχῆς ἐκεῖνος λυρισμός, ὁ ἠλεκτρισμός τοῦ ποιήματος, πού μεταμορφώνει τίς λέξεις, πού ἀπλώνει ὡς τό ἄπειρο κι ἐκμηδενίζει τά κοινὰ νοήματα, πού δημιουργεῖ τήν ποιητική μαγεία. Μά σέ ποιόν ἄλλο Ἑλληνα ποιητή ὑπάρχει; Ἴσως μόνο στά τελευταῖα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, σέ μερικά τοῦ Καβάφη καί σέ τρία τέσσερα τοῦ Παπατσώνη. Μά γι' αὐτό πρέπει ν' ἀρνηθοῦμε ὅλους τοῦς ἄλλους; Οἱ μεγάλοι ποιητές εἶναι σπάνιοι. Μά, ἐκτός ἀπό τοῦς μεγάλους, ὑπάρχουν κι οἱ καλοί. Ὅχι μετριότητες. Αὐτές στήν ποίηση δέ χωροῦν. Καλοί μέ τήν ἀπόλυτη ἔννοια τῆς λέξεως. Σ' αὐτούς ὁ λυρισμός εἶναι ἴσως λιγότερο βαθύς, πιο ἀραιός, σκορπισμένος ἐδῶ κι ἐκεῖ, αὐτό, ὅμως, δέν τόν ἐμποδίζει νά γίνεται μερικές φορές τόσο ὀξύς ἢ τόσο γλυκός, ὥστε νά ὁμορφαίνει καί τά μέρη τοῦ ποιήματος ὅπου δέν ὑπάρχει καθόλου.

Αυτό συμβαίνει μέ τόν Καρυωτάκη. Έχει, βέβαια, στίχους κοινούς, στίχους χωρίς καμιά ποίηση ἴσως, μά ἔξαφνα μιά κραυγή ξεπετιέται, ἕνα ἐπιφώνημα ἀκούγεται ἢ βλέπουμε μιά εἰκόνα τόσο καλά ἀρπαγμένη ἀπό τή στιγμιαία ζωή, ὥστε ξεχνᾶμε ἀμέσως κάποια δυσφορία πού μᾶς προκάλεσαν οἱ προηγούμενοι στίχοι καί, φωτισμένους ἀπό τήν ἀντανάκλαση τοῦ λυρισμοῦ, τούς δικαιολογοῦμε.

Ὁ Καρυωτάκης ἐξάλλου — ἄν καί ὁ κ. Θεοτοκάς λέει τό ἀντίθετο — εἶχε μιά καλλιέργεια μοναδική ἴσως στήν ἐποχή του. Ὅχι μόνο τήν κατάρτιση πού πρέπει νά ἔχει κάθε ποιητής (κι αὐτό τό βεβαιώνω γιατί τόν γνώρισα), ἀλλά ἦταν προικισμένος καί μέ τήν καταπληκτική ἐκείνη διαίσθηση πού κάνει κανένα νά μαντεύει καί ὅσα δέν ξέρει, καί πού μόνοι οἱ πραγματικοί καλλιτέχνες τήν ἔχουν. Ὅλα τά ρεύματα τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ αἰώνα μας, ὅλο τό χάος τῶν ιδεῶν

πού προηγήθηκε μιᾶς μεταβολῆς χωρίς προηγούμενο, βρῆκαν ἀντίχτυπο σ' αὐτόν καί τόν μπερδεψαν ἴσως μέσα σ' ἕναν λαβύρινθο, ὅπου μ' ἀγωνία ἔψαχνε νά βρεῖ τό δρόμο του. Ἀπό τήν πρόοδο, ὅμως, πού βλέπουμε στά τελευταῖα του ποιήματα, καταλαβαίνουμε ὅτι τόν ἔβρισκε, ἔστω καί μέσα στό σκοτάδι.

Θυμοῦμαι τήν «Αἰσιοδοξία» του, πού δημοσιεύτηκε μετά τό θάνατό του. Στό ποίημα αὐτό ὁ Καρυωτάκης ἔχει προχωρήσει πολύ πιο πέρα ἀπ' τά «Ἐλεγεία καί Σάτιρες», εἶναι μεταμορφωμένος. Ἡ ἀγωνία του δέν ἔχει πιά τόν ἀνυπόφορο ἐφιαλτικό χαρακτήρα μερικῶν ἄλλων του ποιημάτων. Ἐδῶ ἀνακουφίζει καί, μπορῶ νά πῶ, ἰκανοποιεῖ τόν ἀναγνώστη. Κι αὐτό γιατί ὑπάρχει ὁ πυκνός λυρισμός πού ἀνάφερα παραπάνω, γιατί, ὅσο προχωροῦσε μέσα στήν ποίηση, ἔκανε λαμπρές ἀνακαλύψεις, πού θά τόν ὀδηγοῦσαν ἴσως μιά μέρα στή λύτρωση μέ τό λυρισμό. Μά αὐτός προτίμησε τή λύτρωση μέ τό θάνατο.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ⁹²

ΘΟΥΡΒΟΣ

Ὁ Καρυωτάκης ἦταν ἕνας ποιητὴς μὲ πολλὴν ιδιορρυθμία. Πρὸ πάντων μὲ μιὰ καινούργια στὴν ποίησί μας διάθεσι. Πάντως ἕνας καλὸς ποιητὴς. Πέθανε – αὐτοκτόνησε– γυρεύοντας ἀκόμα τὸ δρόμο του. Ἄν ζοῦσε, ἴσως θὰ τὸν ἔβρισκε, ἴσως θὰ προχωροῦσε πολὺ κι’ οἱ νέοι τοῦ 1963 θὰ εἶχαν νὰ μελετοῦν καὶ νὰ θαυμάζουν ἕνα ποιητὴ πολὺ διαφορετικὸ ἀπ’ αὐτὸν ποὺ θεοποιοῦν οἱ νέοι τοῦ 1936. Γιατί, μερικοὶ τοῦλάχιστο, τὸν θεοποιοῦν. Κάνουν ἕνα μεγάλο θόρυβο γύρω στ’ ὄνομά του. Ὁ Καρυωτάκης ἔγινε Καρυωτακισμὸς – κάτι σὰ σχολὴ καὶ σὰ θρησκεία. Ἐφθασαν νὰ τὸν ποῦν «Ἀντιπρόσωπο τῆς ἐποχῆς». Ἐφθασαν νὰ τὸν συγκρίνουν μ’ ἕνα γίγαντα, μ’ ἕνα ποιητὴ παγκόσμιο –τὸν Καβάφη– καὶ νὰ τὸν ἀνακηρύξουν διάδοχό του. Μέτρο, ὄριο, δὲν ἔχουν, βλέπετε, οἱ νέοι ὅταν θορυβοῦν γιὰ νὰ ὑψώνουν ἢ νὰ γκρεμίσουν. Μέσος ὄρος δὲν ὑπάρχει. Ἡ βαοβάβ ἢ λειχήνα ἢ Θεὸς ἢ σκύβαλο.

Δυὸ εἶναι τὰ δημοτικώτερα τραγούδια τοῦ Καρυωτάκη. Ἐνα γιὰ κάποιον φουκαρᾶ φαντάρο ποὺ ἦταν ψηλὸς καί, ὅταν πέθανε, δὲν τὸν χώρεσε τὸ φέρετρό του κι’ ἔμειναν τὰ πόδια του ἔξω. Νόστιμο, ποιὸς λέει; Ὁ Σουρῆς ὅμως ἔχει τέτοια πιὸ νόστιμα. Κι’ ἔν’ ἄλλο, σάτυρα δῆθεν τοῦ Μαλακάση:

*Ἄ, κύριε, κύριε Μαλακάση,
Ποιὸς νὰ βρεθῆ νὰ μᾶς δικάσῃ,
Μικρὸν ἐμὲ καὶ σᾶς μεγάλο.
Ἴδια τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο;*

Τὸ βαθὺ νόημα ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ Μαλακάσης εἶναι τάχα μικρὸς κι’ ὁ Καρυωτάκης μεγάλος. Ἄλλ’ αὐτὴ ἡ διαφορὰ τοῦ ἀναστήματος δὲν φαίνεται, λέει, γιὰ τὴν ὥρα. Ὁ Μαλακάσης περνᾷ ἀκόμα γιὰ μεγάλος, γιατί ἔχει «τρόπους, παράστημα, θελκτικὸ μειδίαμα, μονόκλ, περιποιημένη φάτσα καὶ ὑπεροπτικὴ γκριμάτσα». Τίποτ’ ἀπ’ αὐτὰ ὁ Καρυωτάκης. Δὲν εἶναι παρὰ ἕνα «μισητὸ σκῆνωμα, ἕνα ἄθυρμα θανάτου, ἕνα συντριμμένο βάζο κι’ ἕνα κύμβαλον ἀλαλάζον». Ναι, ἀλλὰ θὰ ἔρθῃ ἡμέρα, ποὺ θάνανοηθοῦν, θὰ νοιώσουν οἱ στραβοὶ τί μεγάλος ποιητὴς κρύβεται μέσα στὸ μισητὸ σκῆνωμα καὶ τί τενεκές, τί ἀληθινὸ κύμβαλον ἀλαλάζον εἶναι ὁ κύριος μὲ τὸ μονόκλ. Καὶ θὰ γίνουν στὸ τέλος κάτι γέλια!

⁹² Dunia, Ch.: K. Γ. Καρυωτάκης, *Η αντοχή μιας αδέσποτης τέχνης*. Athina: Kastaniotis, 2001, s. 361–363.

*Ἄ, κύριε, κύριε Μαλακάση!
Ποιὸς τελευταῖος θὰ γελάσῃ;*

Ὁ Καρυωτάκης, βέβαια, ὁ μικρὸς θὰ φανῆ μεγάλος. Κι' αὐτὸ λέγεται σάτυρα... τοῦ Μαλακάση καὶ κινεῖ τοὺς νέους σ' ἐκστάσεις καὶ θαυμασμούς! Ἀλλὰ γιὰ μένα, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ φαντασία, μιὰ ἀποκοτιὰ καὶ μιὰ ἀσέβεια.

Ὁ Μαλακάσης δὲν εἶναι μόνο ἓνας «κύριος κύριοι» μὲ ὑπεροπτικὴ γκριμάτσα. Εἶναι κι' ἓνας θαυμάσιος ποιητής! Νὰ βγαίνει λοιπὸν ἓνας νέος καὶ νὰ τοῦ φωνάζῃ πὼς εἶναι μικρὸς μπροστά του, καὶ νὰ τὸν προκαλῆ, καὶ νὰ τοῦ προφητεύῃ πὼς αὐτὸς ὁ νέος, θὰ γελάσῃ τελευταῖος, εἶναι κάτι πού οἱ θαυμασταί του, ἀντὶ νὰ τὸ ἐξαίρουν ὡς σατυρικὸ ἀριστούργημα, ἔπρεπε νὰ τὸ κρύβουν, νὰ τὸ ἀποσιωποῦν, ὡς μιὰ κακὴ πράξι.

Ἀναφέρονται ἐπίσης ἐπιδεικτικὰ καὶ κάτι ἄλλοι σατυρικοὶ στίχοι τοῦ Καρυωτάκη:

*... καὶ νὰ βλέπω δίπλα στ' ὄνομά μου,
Κλεαρέτη Δίπλα—Μαλάμου.*

Ἐγὼ –τί νὰ σᾶς πῶ!– θὰ τὸ θεωροῦσα καλοτυχία, ἂν τόβλεπα κάποτε, κατὰ τύχη, «δίπλα στ' ὄνομά μου», τ' ὄνομα τῆς κυρίας Μαλάμου κάτω ἀπὸ ἓνα ποίημά της ἢ ἀπὸ ἓνα διήγημα. Αὐτὸ τοῦ Καρυωτάκη τοῦ ἔφερνε πληξὶ κι' ἀπελπισία. Ἄλλη ἀφορμὴ μὲ θαυμασμούς, κι' ἐκστάσεις ἐκ μέρους τοῦ νέου: μιὰ ἀσέβεια πρὸς γυναῖκα πού, ἂν καὶ τ' ὄνομά της σηώνῃ καλαμπούρια κι' ὁμοιοκαταληξίες, εἶναι ὅμως μιὰ ποιήτρια καὶ μιὰ διηγηματογράφος πού χρωστᾷ νὰ τῇ σέβεται ὁ καθένας.

Ἀλλὰ ξέρουν οἱ νέοι τί θὰ πῆ σεβασμός; Αὐτό, δυστυχῶς, δὲν τὸ ἤξερε οὔτε ὁ Καρυωτάκης. Καὶ τώρα τὸν ἀποθεώνουν ὡς Ἀντιπρόσωπο τῆς ἐποχῆς. Μὲ τὸ δίκηο τους!

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
Ἐλευθέρα Γνώμη, 10.2.1936

ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ⁹³
Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Δέκα χρόνια πάνε να συμπληρωθούν απ' τή μέρα, πού ό ποιητής τών «Νηπενθών» δέν ύπάρχει πιά. Κι' όμως έρχονται στιγμές πού μās φαίνεται πώς άκόμη κινείται ανάμεσά μας. Τόσο πολύ νοιώθουμε τόν έαυτό μας μαζί του δεμένο. Γιατί για τή γενιά μας, για όλους δέν ήταν ένας άπλος ποιητής. Ήταν κάτι περισσότερο. Είχε καταντήσει πραγματικό σύμβολο.

Παιδιά άκόμη δεχτήκαμε τή γοητεία τής ποιήσής του. Ή έκδοση τών «Ελεγείων» του μās συνάντησε πάνω στά μαθητικά θρανία. Μās ξάφνιασε. Όχι τόσο για τήν άξια τής τέχνης του –δέν είμασταν άκόμη σέ θέση να τήν έχτιμήσουμε– όσο για τις ιδέες και τά συναισθήματα, πού εξέφραζε. Μέσα στους στίχους του άνακαλύπταμε τόν έαυτό μας, σ' ό,τι τó ιδιαίτερο νομίζαμε, πώς αυτός διέθετε. Ή άπαισιοδοξία του ήταν και δικιά μας άπαισιοδοξία. Ό σκεπτικισμός του, καθώς άγκάλιαζε όλες τις παραδεγμένες άξίες τής ζωής, είχε κάτι τó κοινό με τήν περιφρόνηση ή τó πολύ τήν ύπεροπτική συγκατάβαση, πού δείχναμε άπέναντι στά άγαθά γεροντάκια, πού έπιμένουν με τó πιό συγκινητικό και στομφώδες ύφος, να μās έμπνεύσουν τήν έμπιστοσύνη σέ ιδανικά, πού άπό καιρό τά είχαμε ξεγράψει σάν καταστροφικές πλάνες. Άλήθεια! Ποιός μπορεί να ξεχάσει τó ειρωνικό χαμόγελο, πού αυτόματα διαγραφόταν στά χείλη μας κάθε φορά πού βρισκόμασταν μπροστά σέ μιá τέτοια προσπάθεια;

Τά «Ελεγεία» ήρθαν να μεταβάλουν σέ πίστη ό,τι δέ μās ήταν παρά άπλη διάθεση. Μās έδωσαν τó θεωρητικό στήριγμα, πού άπεγνωσμένα ζητούσαμε. Είδαμε τήν έκδοσή τους σάν πολύτιμο δώρο. Τά ύποδεχτήκαμε με άσυγκράτητη χαρά, πραγματικό ευαγγέλιο, ώστε λοιπόν ό σκεπτικισμός, ή μισανθρωπία, ό έγωκεντρισμός μας δέν ήταν άποτέλεσμα άδυναμίας, δέν ήταν έκδήλωση κατωτερότητας καθώς έπέμενε τó περιβάλλον μας να μās πείσει άλλά ύπεροχής άπέναντί του. Μās τó έλεγε ό ποιητής τών «Νηπενθών». Μās τó έπεβεβαίωνε ή αυτοκτονία του. Έτσι τουλάχιστο πιστεύαμε τότε, άνίκανοι να πλησιάσουμε τó πραγματικό βάθος του δράματός του, να δούμε τις άληθινές αίτιες τής ύστατης και άπεγνωσμένης πράξης του. Πώς λοιπόν να μη τόν άνεβάσουμε σέ σύμβολο; Πώς να μη θεωρήσουμε τόν Καρυωτάκη για πραγματικό πνευματικό όδηγό, ντυμένο μάλιστα μ' ένα τέτοιο φωτοστέφανο;

Ή παιδική φαντασία δέν ξέρει περιορισμούς. Περιφρονεί τó μέσον όρο. Άφίνεται να παρασυρθεί απ' τó πάθος της, άνεξάρτητα άν φέρει τó όνομα τής άγάπης ή του μίσους,

93 Dunia, 2001, s. 387–390.

έντελῶς φυσικά χωρὶς νὰ ὑπολογίζει τοὺς ἐνδοιασμοὺς τῆς λογικῆς. Ὁ Καρυωτάκης ἦταν γιὰ ὅλους μας τὸ ἰδεατὸ πρότυπο. Τὰ περιθώρια τῶν βιβλίων του ὑπομονετικὰ δέχτηκαν τὰ μαθητικά μας δοκίμια, τὶς πρῶτες παιδιάστικες σκέψεις πάνω στὴ ζωὴ. Κι' οἱ στίχοι καὶ οἱ σκέψεις δὲν ἦσαν παρὰ ἀσθενικὸς ἀντίλαλος, ἄθλια μίμηση τῶν δικῶν του προτύπων. Ὅσα κατωρθώσαν νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας μποροῦν ἀκόμη καὶ τώρα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουν. Ὅσα γιὰ τὰ ποιήματά του, ἡ ἀπαγγελία τους εἶχε γίνεи κάποτε μοναδικὴ μας ἀπασχόληση. Κι' ἂν ἀνασκαλέψουμε κάπως τὴ μνήμη μας, θὰ θυμηθοῦμε πὼς κάποτε μόνοι ἢ καὶ μὲ τὴ συντροφιά μερικῶν φίλων, σὲ καμμιά συνοικιακὴ ταβέρνα, ἢ ἀπόμερο δρομάκο νὰ ἐπαναλαμβάνει μὲ κλαψιάρικο τόνο:

*Τί νέοι πὸν φτάσαμε ἐδῶ, στὸ ἔρμο νησί, στὸ χεῖλος
τοῦ κόσμου, δῶθε ἀπ' τὸ ὄνειρο καὶ κεῖθε ἀπὸ τὴ γῆ!
ὅταν ἀπομακρύνθηκεν ὁ τελευταῖος μας φίλος
ἤρθαμε ἀγάλι σέρνοντας τὴν αἰωνία πληγή.*

*Μὲ μάτι βλέπουμε ἀδειανό, μὲ βῆμα τσακισμένο
τὸν ἴδιο δρόμο παίρνομε καθένας μοναχός,
νιώθουμε τ' ἄρρωστο κορμί, πὸν ἐβάρυνε, σὰν ξένο,
ὑπόκωφος ἀπὸ μακρὰ φτάνει ἡ φωνή μας ἀχός.*

*Ἡ ζωὴ διαβαίνει, πέρα στὸν ὀρίζοντα σειρήνα,
μὰ θάνατο, καθημερινὸ θάνατο καὶ χολὴ
μόνο, γιὰ μᾶς θὰ φέρει, ὅσο ἂν γελᾷ ἡ ἀχτίνα
τοῦ ἡλίου καὶ οἱ αὔρες πνέουνε. Κ' εἴμαστε νέοι, πολὺ*

*νέοι, καὶ μᾶς ἄφισεν ἐδῶ, μιὰ νύχτα, σ' ἓνα βράχο,
τὸ πλοῖο, πὸν τώρα χάνεται στοῦ ἀπείρου τὴν καρδιά,
χάνεται καὶ ρωτιόμαστε τί νάχομε, τί νάχω
πὸν σβύννομε ὄλοι, φεύγομε ἔτσι νέοι, σχεδὸν παιδιά!*

Ἀπὸ τότε πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια. Βρεθήκαμε μέσα στὸ στίβο τῆς ζωῆς. Οἱ περισσότεροι δεθήκαμε μὲ τοὺς καθημερινούς της ἀγῶνες. Ἄλλες χίμαιρες, ἄλλα ἰδανικά μᾶς μεταβάλανε σὲ σκλάβους τους. Πιστέψαμε, πολλές φορές ἀναγκάσαμε τὸν ἑαυτό μας νὰ πιστέψει στὴν ἀνωτερότητά τους, στὸ ἀπόλυτο κῦρος του. Παλαίψαμε καὶ παλεύουμε γιὰ τὴν ὑλοποίησή τους. Μὰ [μὲ] τὴν καινούργια μας πείρα ζητήσαμε νὰ δοῦμε τὸν παλῆδ ἑαυτό μας. Οἱ περισσότεροι τὸν κατεδίκασαν ἀνέκκλητα. Στὸ

Έργο του Καρυωτάκη σήμερα δὲ βλέπουμε πιά παρὰ τὴν ἀπεγνωσμένη κραυγὴ μιᾶς δραματικῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Διακρίνουμε τὶς καταστροφικὲς συνέπειες ποὺ θὰ εἶχε ἡ ἐξακολούθησι τῆς ἐπίδρασός του. Ἀγωνιζόμαστε, ὅσο μᾶς εἶναι βολετό, νὰ τὴν ἀποφύγουμε. Ἡ ζωὴ μᾶς ἔδειξε ποὺ βρίσκεται ἡ ἀληθινὴ διέξοδος.

Κι' ὅμως ἔρχονται κάποιες στιγμές, ποὺ καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μας νοιώθουμε κάποιες ἀμφιβολίες. Ἀδιόρατες ἴσως, ποὺ πρὶν ἀκόμη τολμήσουν νὰ ἐμφανιστοῦν ἐξαφανίζονται. Ἡ παρουσία τους ὅμως δείχνει πὼς κάτι ἀκόμη μένει μέσα μας ἀπ' τὸν παλιὸ ἑαυτὸ μας. Κι' ἂν κάποτε ἡ ἄρνησή μας παίρνει μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι πρέπει ὀξύτητα, ὁ προσεχτικὸς παρατηρητὴς ἄς μὴ τὸ ἀποδώσει σὲ ἐπιπόλαιο δογματισμό. Ἄν προσέξει περισσότερο, θὰ δεῖ πὼς τὸ μένος μας στρέφεται περισσότερο ἐνάντια στὰ ὑπολείμματα τοῦ παλιοῦ ἑαυτοῦ μας, πὼς γίνεται περισσότερο ἀπὸ ἀντίδραση σ' αὐτὸν ποὺ δὲ μᾶς ἐπιτρέπει ἐλεύθερα νὰ ἀκολουθήσουμε τὸ δρόμο, ποὺ νομίζουμε πὼς ὀδηγεῖ πρὸς τὴ διέξοδο, παρὰ ἐναντίον τῶν τρίτων. Ἔτσι ἐξηγοῦνται τὰ ἀντιφατικὰ συναισθήματα, ποὺ μᾶς κυριεύουν κάθε φορά, ποὺ ξαναρχόμαστε σ' επαφὴ μὲ τὸ ἔργο του. Τὸ διαπιστώσαμε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἔκδοσης τῶν Ἀπάντων του. Ἡ σκιὰ τοῦ Καρυωτάκη, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς παρακολουθεῖ σὲ κάθε μας βῆμα. Εἶναι ἡ βαριὰ κατάρα τῆς γενιᾶς μας.

ΒΑΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ, *Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία*, Ἰανουάριος 1938

